

MEDIA DIMENSIONS OF POLITICAL AND LEGAL DISCOURSE

Анатолій Кодинець, к. ю. н.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ, ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Anatoliy Kodynets, PhD in Law

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

INFORMATION OBLIGATIONS: THE CONCEPT, FEATURES, PRINCIPLES OF CIVIL-LAW REGULATION

The article deals with theoretical aspects of information obligations in the system of civil law relations, their types and characteristics and specific of the contracts in the area of information relations. In the article from the perspective of legal doctrine are examined information obligations as well as the concept of civil-law regulation of information relations, trends and perspectives of legal regulation of information obligations in the civil legislation of Ukraine. In the article are concluded that the information obligations can be defined as civil relationship in which one party has the right to require the other party (the debtor) the provision or transfer of rights to the information or refraining from actions to grant or transfer of such rights other persons. In civil law information obligations first of all is a type of contractual obligations.

Key words: information, information relations, information obligations, intellectual property, information legislation.

Значення зобов'язальних інформаційних відносин у житті кожної людини не можна недооцінювати. Інформація слугує засобом комунікаційного обміну у суспільстві, засобом встановлення соціальних зв'язків між людьми та у цілому рушійною силою суспільного генезису. Завдяки набуттю, використанню та обміну різного роду відомостей відбуваються процеси комунікації між суспільством та окремими його членами, процеси руху й розвитку суспільства.

Інформаційні цивільні відносини неоднорідні за своїм змістом. Значна кількість інформаційних відносин виникає у зв'язку з реалізацією інформаційних прав особи з набуття та використання інформації. Це передусім абсолютні інформаційні відносини, в яких праву однієї особи на інформацію протистоїть обов'язок всіх інших членів суспільства не порушувати інформаційні права суб'єкта. Такі відносини, виникають, зокрема, при використанні інформації, її обробці чи збереженні. За таких відносин лише уповноважений суб'єкт має можливості вимагати захисту своїх інформаційних прав від будь-якої особи, яка їх порушить. Проте значну питому вагу у сфері інформаційних відносин становлять правові відносини між конкретними особами, в межах яких задоволення інтересів однієї особи здійснюється за рахунок виконання свого обов'язку іншою стороною правовідносин. При цьому суб'єктивному праву однієї сторони протистоїть конкретний обов'язок іншої сторони інформаційних відносин. Зазначені відносини можуть бути визначені як інформаційні зобов'язальні відносини.

Тому науковий аналіз специфіки зобов'язальних інформаційних відносин, окреслення поняття і структури інформаційних зобов'язань, їх співвідношення з договорами, визначення системи інформаційних зобов'язань та системи договорів, які спрямовані на набуття, поширення чи використання інформації набувають важливого значення. Зазначені фактори зумовлюють актуальність даного дослідження особливостей договірних інформаційних зобов'язань у цивільному праві.

Наведені питання були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема, Ю.П. Бурила, О.В.Дзери, О.О. Городова, Н.С.Кузнецової, Р.А.Майданика, Ю.В.Носіка, Г.Ю. Шаркової та інших науковців. Науковим підґрунтям дослідження

проблем даної публікації стали чисельні публікації О.В.Кохановської, присвячені розробці теорії цивільно-правового регулювання інформаційних відносин. При написанні статті використовувалися як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження правових явищ і юридичних категорій.

Метою даної публікації є дослідження поняття та місця інформаційних зобов'язань у системі цивільно-правових відносин, визначення їх видів та особливостей, окреслення специфіки договорів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні зобов'язальні відносини

Інформація є об'єктом багатьох цивільно-правових договірних зобов'язань, проте не всі вони можуть бути віднесені до групи інформаційних зобов'язань. Так, за договором купівлі-продажу продавець зобов'язаний попередити покупця про всі права третіх осіб на товар, що продається (права наймача, право застави, право довічного користування тощо). У разі невиконання цієї вимоги покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не знав і не міг знати про права третіх осіб на товар (ст. 659 ЦК України¹).

Наведемо ще ряд прикладів. За договором дарування, якщо дарувальникові відомо про недоліки речі, що є дарунком, або її особливі властивості, які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна обдаровуваного або інших осіб, він зобов'язаний повідомити про них обдаровуваного. Дарувальник, якому було відомо про недоліки або особливі властивості подарованої речі і який не повідомив про них обдаровуваного, зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану майну, та шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю в результаті володіння чи користування дарунком (ст. 721 ЦК України).

За договором найму (оренди) наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею (ч.2 ст. 767 ЦК України) та про всі права третіх осіб на річ, що передається у найм (ч.2 ст. 769 ЦК України).

Повірений за договором доручення має право передати виконання доручення іншій особі (замісникові), якщо це передбачено договором або якщо повірений був вимушений до цього обставинами, з метою охорони інтересів довірителя. Повірений, який передав виконання доручення замісникові, повинен негайно повідомити про це довірителя (ст. 1005 ЦК України).

Можна навести й інші випадки законодавчого регулювання відносин, в яких обов'язок сторони договору полягає у наданні певної інформації, необхідної для виконання договору, або з метою попередження негативних правових наслідків для іншої сторони. Проте у зазначених випадках договірні правовідносини, об'єктом яких є інформація не можуть бути віднесені, на наш погляд, до групи інформаційних договірних зобов'язань.

Інформаційними зобов'язаннями є такі правовідносини, в яких одна сторона має право вимагати від іншої надання чи передання майнових прав на інформацію, або утримання від вчинення дій, спрямованих на надання чи передання таких прав іншим особам. Лише певна кількість договірних зобов'язань, об'єктом яких є інформація, може бути віднесена до категорії «інформаційних договірних зобов'язань». У переважній більшості врегульованих ЦК України договорів обов'язок повідомити певну інформацію виникає у силу прямої вказівки закону та супроводжує основне зобов'язання сторони, спрямоване на передачу майна у власність, надання речі у користування, виконання робіт чи надання певних послуг. Тому зазначені договори не належать до інформаційних договірних зобов'язань, оскільки за своїм змістом не передбачають надання чи передання майнових прав на інформацію або утримання від вчинення дій щодо надання чи передання таких прав іншим особам.

В окремих видах договірних відносин закон безпосередньо встановлює обов'язок нерозголошення отриманої від контрагента інформації. Як слушно зазначає Ю.В.Носік, цей чинник необхідно враховувати при побудові договірної конструкції забезпечення конфіденційності у відносинах контрагентів².

Так, відповідно до ст. 862 ЦК України якщо сторона у договорі підряду внаслідок виконання договору одержала від другої сторони інформацію про нові рішення і технічні знання, зокрема й такі, що не захищаються законом, а також відомості, що можуть розглядатися як комерційна

¹ Цивільний кодекс України 2003 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 40–44, 356.

² Носік, Ю. (2010). Договір про нерозголошення інформації. *Право України*, 3, 153.

таємниця, вона не має права повідомляти їх іншим особам без згоди другої сторони.

За договором підяду на проведення проектних та пошукових робіт замовник зобов'язаний, якщо інше не встановлено самим договором, використовувати проектно-кошторисну документацію, одержану від підрядника, лише для цілей, встановлених договором, не передавати проектно-кошторисну документацію іншим особам і не розголошувати дані, що містяться у ній, без згоди підрядника (ст. 889 ЦК України).

Подібна вимога встановлена ЦК України також у конструкції нормативної моделі договору комерційної концесії. Так, за договором комерційної концесії правоволоділець зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, поінформувати користувача та його працівників з питань, пов'язаних із здійсненням цих прав, а також надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, зокрема, сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників, якщо інше не встановлено договором комерційної концесії. Користувач, згідно зі ст. 1121 ЦК України зобов'язаний не розголошувати секрети виробництва правоволодільца та іншої одержаної від нього конфіденційної інформації.

Таким чином, законодавець в окремих випадках встановлює обов'язок сторін конкретного договірної зобов'язання додержуватися режиму конфіденційності щодо відомостей, отриманих у результаті виконання договору. Така законодавча вимога має наслідком трансформацію договору про виконання робіт (договору підяду чи підяду на виконання проектних чи пошукових робіт тощо) у договір змішаного типу, який містить елементи договорів підяду з властивими їм ознаками (виконання робіт на власний ризик підрядника; робота спрямована на виготовлення, обробку чи ремонт речі з передачею результату робіт замовнику; можливість залучення субвиконавця, якщо інше не встановлено договором) та договору про конфіденційність (договірної інформаційного зобов'язання, спрямованого на утримання боржником від вчинення дій по розголошенню інформації, тобто надання чи передання прав на інформацію, іншим особам).

Проте, незважаючи на динамічний розвиток інформаційної сфери, збільшення ролі і значення інформації як необхідної умови життєдіяльності людини в епоху інформаційного суспільства, не можемо не констатувати відсутність законодавчо закріплених на кодифікаційному рівні договірних моделей регулювання інформаційних відносин.

ЦК України безпосередньо не містить правових положень регламентації зобов'язальних інформаційних договірних відносин. Ні договори про конфіденційність, ні договори про створення та надання інформації чи договори про надання інформаційних послуг не дістали наразі свого легального закріплення у нормах ЦК України. Лише окремі положення кодексу присвячені регламентації договорів у сфері інтелектуальної власності. Вони розглядаються нами у розрізі концепції, сформульованої у першому розділі даної роботи, щодо тлумачення інформації як результату інтелектуальної діяльності, складовою якої є об'єкти, що охороняються системою права інтелектуальної власності. Це насамперед регулювання договірних відносин щодо розпорядження правами інтелектуальної власності (глава 75), відносин комерційної концесії (Глава 76), по виконанню науково-дослідних та дослідно-конструкторських та технологічних робіт (глава 62).

Незважаючи на те, що на практиці досить часто зміст будь-якого договору передбачає положення про конфіденційність, наразі договір про нерозголошення інформації (договір про конфіденційність) законодавчо не закріплений у положеннях ЦК України. Зазначене стосується також іншого, досить поширеного на практиці договору, який має інформаційну природу, – договору консалтингу (договору про надання консалтингових послуг). Договірні відносини консалтингу, так само як й інших договорів про надання інформаційних послуг (про проведення маркетингових досліджень, про інформаційне консультування та супровід, договорів про проведення інформаційних, у тому числі патентних пошуків тощо) належать до групи непоіменованих договорів, законодавче регулювання яких є перспективним завданням вітчизняної системи цивільного законодавства.

Відсутність законодавчого регулювання багатьох інформаційних договірних зобов'язань не має наслідком неможливість укладання, виконання та реалізації зазначених договірних відносин. Відповідно до загальних засад цивільного законодавства, регулювання цивільних відносин ґрунтується на принципі свободи договору, зміст якого закріплений у ст. 6 ЦК України. Кодекс визначає, що сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства. Зазначимо також, що

норми ЦК України, мабуть, й не повинні містити деталізоване та розгалужене регулювання всіх видів договірних відносин. Завданням законодавця у цій сфері є вироблення системи нормативних правил, формування правових моделей регламентації поведінки учасників цивільних відносин, юридичної парадигми договірних стосунків. Вступаючи у правовідносини, учасники можуть як застосувати абстрактне правило, передбачене нормами ЦК України, так і виробити власну правову норму регламентації їх діяльності, якщо інше не заборонено цивільним законодавством чи не впливає з його змісту чи суті правових відносин.

Не випадково, наприклад, правила Глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» хоча і містять лише 7 статей, проте можуть бути поширені на значене коло правових договірних відносин, що виникають у зв'язку із укладанням, зміною та припиненням різних видів договорів про надання послуг, у тому числі і договорів про надання інформаційних послуг.

Тому відсутність законодавчого регулювання договорів у сфері інформації не призводить до зменшення використання різних видів договірних конструкцій, спрямованих на продукування інформації, надання чи передачу інформаційних права або утримання від поширення певних відомостей. Однак вважаємо за доцільне на рівні ЦК України, закріпити положення про можливість передання чи надання майнових прав на інформацію на підставі різних видів договорів. Наразі ЦК України, відносячи інформацію до групи немайнових благ особи (ст. 200) і трактуючи інформаційні права у розрізі особистих немайнових прав фізичної особи (ст.ст. 277, 278, 302) взагалі не передбачає такої можливості (щоправда, і прямо не забороняє укладання договорів в інформаційній сфері).

Однією з причин інертності законодавця в регулюванні договорів у сфері інформаційних відносин, мабуть, є також відсутність у межах юридичної науки усталених правових поглядів та сформованих цілісних концепцій щодо питання особливостей та видового різноманіття договірних інформаційних зобов'язань та договорів, які опосередковують виникнення, зміну чи припинення інформаційних цивільних відносин. У межах цивілістики, як правило, договори у сфері інформаційних відносин досліджувалися на рівні наукових статей, монографій чи дисертацій, присвячених окремим видам таких договорів. Так, при дослідженні одного із найпоширеніших різновидів договорів про надання інформаційних послуг – договору консалтингу – Г.Ю. Шаркова наголошує, що вітчизняна доктрина цивільного права та спеціальна юридична література не містять спеціальних досліджень договору консалтингу. Більшість вітчизняних наукових праць, що стосуються консалтингових послуг, проводились у галузі менеджменту, економіки, фінансів і управління. Правові ж дослідження договору консалтингу в Україні знаходяться в зародковому стані та зводяться в основному до постановки відповідної проблематики, а не до її детального дослідження¹.

Зазначене положення може стосуватися у цілому всіх видів договорів у сфері інформаційних відносин. Тому, незважаючи на активне використання на практиці договірних інформаційних зобов'язань, потребу законодавчого регулювання основних, базових договірних конструкцій в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, не можемо не зауважити недостатність наукового аналізу системи, особливостей та істотних умов таких договорів у межах цивілістики.

Слід відзначити, що значна частина науковців при аналізі системи договірних зобов'язань взагалі не виділяють в окремий вид договори про надання інформації чи обмежуються проведенням правової характеристики лише поіменованих договорів у сфері розпорядження правами інтелектуальної власності². Лише у фундаментальній праці з договірного права³ було включене дослідження договору про конфіденційність.

Ряд науковців, навпаки, занадто розширюють сферу інформаційних договорів, включаючи до цієї групи також ті зобов'язання, які безпосередньо не спрямовані на надання чи передачу

¹ Шаркова, Г.Ю. (2011). *Договір консалтингу*: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: Науково-дослідний ін.-т прив. права і підприємництва, 3.

² Дзера, О.В., Кузнецова, Н.С., Майданик, Р.А. (ред.) (2010). *Цивільне право України. Особлива частина*: підручник. Київ: Юрінком Інтер; Харитонов, Є.О., Ківалова, Т.С., Харитонova, О.І. (ред.) (2010). *Цивільне право України (традиції та новації)*: монографія. Одеса: Фенікс; Борисова, В.І., Спасибко-Фатеева, І.В., Яроцький, В.Л. (заг. ред.). (2004). *Цивільне право України*: підручник. Київ: Юрінком Інтер.

³ Боднар, Т.В., Дзера, О.В., Кузнецов Н.С. (2009). *Договірне право України. Особлива частина*: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер.

інформаційних прав. Так, Ю.П. Бурило пропонує розмежовувати договори про надання інформаційних та телекомунікаційних послуг. Інформаційні послуги, як правило, передбачають надання споживачеві певного контенту; телекомунікаційні послуги як різновид інформаційно-інфраструктурних послуг насамперед забезпечують доступ до телекомунікаційної мережі (інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури)¹.

Справді, навряд чи можна беззастережно віднести договір про надання доступу до телефонної чи телекомунікаційної системи (радіо, телебачення, Інтернету тощо) до договірних інформаційних зобов'язань. У таких договорах виконавець (провайдер, оператор тощо) виконує технічні функції по забезпеченню доступу особи (замовника, користувача, отримувала послуг) до відповідної інформаційної мережі. Надання чи передача майнових прав на інформацію зазначеними договорами не передбачається. Використання отриманих відомостей за рахунок доступу до інформаційної системи спрямоване насамперед на задоволення особистих, некомерційних потреб користувача. Як слушно зазначає А.Пешкова, при забезпеченні телефонного зв'язку оператор не надає власне інформаційних послуг, оскільки при цьому він не надає інформацію².

Дослідження проблем і перспектив законодавчого регулювання договорів у сфері інформаційних відносин дає змогу сформулювати наступні висновки:

Інформаційне зобов'язання може бути визначене як цивільне правовідношення, в якому одна сторона (кредитор) має право вимагати від іншої сторони (боржника) надання чи передання майнових прав на інформацію або утримання від вчинення дій щодо надання чи передання таких прав іншим особам. У цивільному праві інформаційні зобов'язання насамперед є різновидом договірних зобов'язань, оскільки виникають, трансформуються та припиняються у силу договору. Потреба у спрощенні механізмів впровадження досягнень науки у виробництві та цивільному обороті стала наслідком формування у межах цивільного законодавства системи правових норм, спрямованих на забезпечення договірної оформлення відносин з використання і поширення інформації, у тому числі результатів інтелектуальної, творчої діяльності як особливого виду інформації.

Обов'язок боржника в інформаційних зобов'язаннях може мати активний чи пасивний характер. За активних інформаційних зобов'язань боржник зобов'язаний надати чи передати замовникові майнові права на інформацію (наприклад, у договорі про виконання науково-дослідних робіт виконавець зобов'язаний надати чи передати майнові права на інформацію у вигляді результатів наукової діяльності). За пасивних інформаційних зобов'язань боржник повинен утриматися від вчинення дій щодо надання чи передання інформаційних прав третім особам. Так, у договорі про конфіденційність боржник зобов'язаний утриматися від надання чи передання майнових прав на інформацію. Необхідно розмежовувати категорії «інформаційне зобов'язання» та «зобов'язання в інформаційній сфері». До інформаційних належать зобов'язання, предмет яких передбачає надання чи передання майнових прав на інформацію. Поняття «зобов'язання в інформаційній сфері» має більш широкий характер. До зобов'язань в інформаційній сфері можуть бути віднесені будь-які відносні цивільні правовідносини, об'єктом яких є інформація, у тому числі порушення прав на інформацію.

References:

1. *Civilnyy Kodeks Ukrainy 2003* [Civil Code of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy). *Vidomosty Verkhovnoy Rady Ukrainy*, 40-44, 356 [in Ukrainian].
2. Nosik, Y. (2010). *Dogovyr pro nerozgoloshennya informatsiji*. [Contract on non-disclosure of information]. *Pravo Ukrainy* [Law of Ukraine], 3, 153-160 [in Ukrainian].
3. Sharkova, G.Y. (2011). *Dogovyr konsultingu* [Consulting agreement]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Dzera, O.V., Kuznetsova, N.S., Maidanyk, R.A. (2010). *Civilne pravo Ukrainy* [Civil Law of Ukraine]. Kyiv, Yrinkom-Inter [in Ukrainian].
5. Dzera, O.V., Kuznetsova, N.S. (2009). *Dogovyrne pravo Ukrainy* [Contract Law of Ukraine]. Kyiv, Yrinkom-Inter [in Ukrainian].
6. Burylo, Y.P. (2013). *Dogovirne reguluvannya robot y posluh v informatsijniy sphyry hospodaryuvannya* [Contractual regulation works and services in the field of information management]. *Pravova informatyka* [Legal informatics], 3 (39), 60-68 [in Ukrainian].

¹ Бурило, Ю.П. (2013). *Договірне регулювання робіт і послуг в інформаційній сфері господарювання*. *Правова інформатика*, 3(39), 65.

² Пешкова, А. (2008). До визначення поняття телекомунікаційної послуги. *Юридична Україна*, 9, 57.